ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

IMOM AL-BUXORIYNING HAYOTI VA ILMIY MEROSI

Bazarova Irodaxon
Qo'qon Universiteti Andijon Filiali
Tarix va ijtimoiy fanlar kafedrasi, PhD
email:bazarovairoda8379@gmail.com
Andijon,O'zbekistan
Axmadjonov Abdullo
Qo'qon Universiteti Andijon filiali
Tibbiyot fakulteti Davolash ishi yo'nalishi
24-20-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada buyuk muhaddis, islom olamining eng yirik allomalaridan biri bo'lgan Imom al-Buxoriyning hayoti, ilmiy faoliyati hamda jahon sivilizatsiyasi rivojiga qo'shgan hissasi yoritiladi. Allomaning hadis ilmi taraqqiyotidagi o'rni, hadislarni saralash va tasniflashdagi ilmiy usullari, mashhur "Al-Jome' as-Sahih" asarining ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, Imom al-Buxoriyning ilmiy merosi bugungi kunda diniy-ma'rifiy va axloqiy tarbiyada muhim manba sifatida xizmat qiladi. Tadqiqot metodologiyasi maqolada tarixiy-qiyosiy tahlil, manbashunoslik, ilmiy-kritik yondashuv va tizimli tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot davomida Imom al-Buxoriy qalamiga mansub asarlar, klassik muhaddislar tomonidan yozilgan sharhlar hamda zamonaviy ilmiy adabiyotlar o'rganildi. Shuningdek, hadis ilmining rivojlanish bosqichlari tarixiy jarayonlar bilan bog'liq holda tahlil qilindi.
Imom al-Buxoriyning hayoti va ilmiy shakllanishi.
Imom al-Buxoriy hijriy 194-yil 13-shavvol (milodiy 810-yil 20-iyul)da Buxoro shahrida tavallud topgan. To'liq ismi Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim ibn al-Mug'iyra al-Buxoriydir. Uning otasi Ismoil ibn Ibrohim o'z davrining taniqli muhaddislaridan bo'lib, halol mehnati va taqvodorligi bilan mashhur bo'lgan.

Kalit so'zlar: Imom al-Buxoriy, hadis ilmi, muhaddis, Al-Jome' as-Sahih, islom madaniyati, ilmiy meros, hadislar, Movarounnahr, islom sivilizatsiyasi, alloma.

Kirish

Markaziy Osiyo qadimdan ilm-fan va ma'rifat markazlaridan biri bo'lib kelgan. Ushbu zamindan yetishib chiqqan buyuk allomalar jahon tamadduni rivojiga ulkan hissa qo'shganlar. Ana shunday buyuk siymolardan biri Imom Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil al-Buxoriy hisoblanadi. U hadis ilmining eng yirik namoyandalaridan bo'lib, musulmon dunyosida "Amir ul-mo'minin fil-hadis" unvoni bilan sharaflangan.Imom al-Buxoriy tomonidan yaratilgan ilmiy meros nafaqat islom olamida, balki butun insoniyat ma'naviy taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, uning hadislarni yig'ish, tekshirish va tasniflashdagi ilmiy yondashuvi hadis ilmining mustaqil fan sifatida shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Shu sababli allomaning hayoti va ilmiy faoliyatini o'rganish bugungi kunda ham o'z dolzarbligini yo'qotmagan. Yoshligidan favqulodda xotira va ilmga chanqoqlik namoyon qilgan Imom al-Buxoriy o'n yoshidayoq hadislarni yodlash bilan shug'ullana boshladi. O'n olti yoshga yetganda esa hadis ilmi bo'yicha mashhur asarlarni to'liq o'zlashtirib ulgurgan edi. Tarixiy manbalarga ko'ra, u yoshligidayoq ustozlarining ayrim rivoyatlaridagi xatolarni aniqlab bera olgan.
Ilm talabida Imom al-Buxoriy Makka va Madinadan boshlab Basra, Kufa, Bag'dod, Damashq, Misr, Nishopur, Balx, Marv va boshqa yirik ilm markazlariga safar qilgan. U mingdan ortiq muhaddislardan ta'lim olgan hamda 600 mingga yaqin hadisni o'rgangan. Bu holat uning ilmiy salohiyati va

izlanishlarining naqadar keng ko‘lamli bo‘lganligini ko‘rsatadi.
Hadis ilmini rivojlantirishdagi xizmatlari
Hadis ilmi musulmonlar uchun Qur’oni Karimdan keyingi ikkinchi muhim manba hisoblanadi. Shu sababli hadislarning ishonchliligini aniqlash masalasi islom olimlari oldida turgan eng muhim vazifalardan biri edi. Imom al-Buxoriy aynan shu masalani ilmiy asosda hal etishga muvaffaq bo‘ldi.
Alloma hadislarni qabul qilishda quyidagi mezonlarga amal qilgan:
Roviylarning adolatli va ishonchli bo‘lishi;
Roviylarning kuchli xotiraga ega bo‘lishi;
Isnod zanjirining uzluksizligi;
Hadis matnining Qur’on va boshqa sahih hadislar bilan mosligi;
Rivoyatda yashirin nuqsonlarning mavjud emasligi.
Mazkur mezonlar bugungi kunda ham hadis ilmining asosiy tamoyillari sifatida e’tirof etiladi.
“Al-Jome’ as-Sahih” asarining ilmiy ahamiyati
Imom al-Buxoriyning eng mashhur asari “Al-Jome’ al-Musnad as-Sahih al-Muxtasar min umuri Rasulilloh sallallohu alayhi va sallam va sunanihi va ayyomihi” bo‘lib, u qisqacha “Sahih al-Buxoriy” nomi bilan mashhurdir.
Alloma ushbu asarni yaratish uchun qariyb o‘n olti yil sarflagan. Tadqiqotchilarning fikricha, 600 ming hadis ichidan taxminan 7 mingdan ortiq hadis tanlab olingan. Takrorlanmaydigan hadislar soni esa 2600 ga yaqin deb ko‘rsatiladi.
Asar quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oladi:
Aqida masalalari;
Ibodatlar;
Nikoh va oila;
Savdo-sotiq;
Jinoyat va jazo;
Axloq va tarbiya;
Ilm olish va ilm ahlining fazilatlari;
Tarixiy voqealar.
Mazkur asar hadis ilmining eng mukammal namunasi sifatida musulmon dunyosida alohida mavqega ega bo‘ldi.
Imom al-Buxoriy ilmiy merosining zamonaviy ahamiyati
Bugungi globallashuv davrida Imom al-Buxoriy merosining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Uning ilmiy faoliyatida haqiqatni aniqlash, ma’lumotlarni tekshirish va tanqidiy tahlil qilish tamoyillari ustuvor o‘rin tutadi. Bu esa zamonaviy ilmiy tadqiqot metodologiyasi bilan uyg‘unlashadi.
Shuningdek, alloma asarlarida ilgari surilgan axloqiy qadriyatlar — halollik, adolat, ilmga hurmat va insonparvarlik g‘oyalari bugungi jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi. O‘zbekiston Respublikasida Imom al-Buxoriy merosini o‘rganish va targ‘ib qilish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan bo‘lib, Samarqanddagi Imom al-Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi bu borada muhim faoliyat olib bormoqda.

Asosiy qism
Imom al-Buxoriyning hayoti
Imom al-Buxoriy hijriy 194-yil (milodiy 810-yil)da Buxoro shahrida tavallud topgan. To‘liq ismi Abu Abdulloh Muhammad ibn Ismoil ibn Ibrohim al-Buxoriydir. Yoshligidan ilm olishga qiziqqan Imom al-Buxoriy Qur’oni Karimni yod olgan va hadis ilmini chuqur o‘rganishga kirishgan.
Otasi Ismoil ibn Ibrohim ham ilm ahllaridan bo‘lib, farzandining ilmiy kamolotiga katta e’tibor qaratgan. Imom al-Buxoriy o‘n yoshidan hadislarni yodlay boshlagan va qisqa vaqt ichida tengdoshlari orasida o‘zining kuchli xotirasi bilan tanilgan.
Alloma ilm talabida ko‘plab mamlakatlarga safar qilgan. U Hijoz, Makka, Madina, Basra, Kufa, Bag‘dod, Damashq, Misr va boshqa ilm markazlarida bo‘lib, minglab ustozlardan hadis rivoyat qilgan. Tadqiqotchilarning ma’lumotlariga ko‘ra, Imom al-Buxoriy mingdan ortiq olim bilan muloqot qilgan va yuz minglab hadislarni o‘rgangan.

Hadis ilmidagi faoliyati

Imom al-Buxoriy hadislarni to‘plash va tekshirish ishiga juda katta mas’uliyat bilan yondashgan. U hadis roviylarining hayoti, axloqi, xotirasi va ishonchliligini chuqur o‘rganib, faqat eng ishonchli hadislarni qabul qilgan.

Hadislarni saralashda qo‘llagan qat’iy mezonlari tufayli uning asarlari eng ishonchli manbalar qatoridan joy olgan. Rivoyatlarga ko‘ra, alloma 600 mingga yaqin hadisni o‘rganib chiqib, ulardan faqat eng sahihlarini tanlab olgan.

Imom al-Buxoriy hadis ilmi bilan bir qatorda fiqh, tafsir, tarix va axloq ilmlarini ham chuqur egallagan. Uning ilmiy faoliyati musulmon dunyosida hadis ilmi rivojiga yangi bosqich olib kirgan.

“Al-Jome’ as-Sahih” asari

Imom al-Buxoriyning eng mashhur asari “Al-Jome’ as-Sahih” bo‘lib, u “Sahih al-Buxoriy” nomi bilan mashhurdir. Ushbu asar Qur’oni Karimdan keyingi eng ishonchli kitob sifatida e’tirof etiladi.

Asarni yozish uchun alloma o‘n olti yil davomida mehnat qilgan. Kitobga kiritilgan har bir hadis chuqur tekshiruvdan o‘tkazilgan. Imom al-Buxoriy hadisni kitobga kiritishdan oldin tahorat olib, ikki rakat namoz o‘qiganligi haqida ma’lumotlar mavjud.

“Sahih al-Buxoriy”da aqida, ibodat, muomala, axloq, ilm, tarbiya va boshqa ko‘plab masalalar yoritilgan. Ushbu asar asrlar davomida musulmon olimlari uchun asosiy manbalardan biri bo‘lib xizmat qilib kelmoqda.

Imom al-Buxoriyning boshqa asarlari

Imom al-Buxoriy hadis ilmi va tarixga oid ko‘plab asarlar yaratgan. Ularning ayrimlari quyidagilar:

“Al-Adab al-Mufrad”
“At-Tarix al-Kabir”
“At-Tarix al-Avsat”
“At-Tarix as-Saghir”
“Xalq af’ol al-ibod”
“Kitob al-Kuna”

Mazkur asarlar hadis ilmi, roviylar biografiyasi, axloq va islomiy tarbiya masalalarini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.

Ilmiy merosining ahamiyati

Imom al-Buxoriyning ilmiy merosi bugungi kunda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Uning hadislarni tanlash va tahlil qilish metodologiyasi zamonaviy ilmiy tadqiqot tamoyillariga yaqinligi bilan ajralib turadi. Alloma ilmiy halollik, aniqlik va adolat mezonlariga qat’iy amal qilgan.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, Imom al-Buxoriy merosini o‘rganish va targ‘ib qilishga alohida e’tibor qaratildi. Samarqand viloyatidagi Imom al-Buxoriy majmuasi ziyoratgoh va ilmiy-ma’rifiy markaz sifatida faoliyat yuritmoqda. Bugungi kunda uning asarlari dunyoning ko‘plab tillariga tarjima qilingan va ilmiy tadqiqotlar obyekti bo‘lib qolmoqda.

Xulosa

Imom al-Buxoriy islom olami va jahon ilm-fani tarixida o‘chmas iz qoldirgan buyuk allomadir. U hadis ilmini mukammal darajaga olib chiqib, ishonchli hadislarni jamlash va tasniflashning ilmiy asoslarini yaratdi. Uning “Sahih al-Buxoriy” asari musulmonlar uchun Qur’oni Karimdan keyingi eng muhim manbalardan biri hisoblanadi. Imom al-Buxoriyning boy ilmiy merosi yosh avlodni ilmga, halollikka va yuksak axloqiy fazilatlarga da’vat etuvchi bebaho ma’naviy xazina bo‘lib xizmat qiladi. Imom al-Buxoriy jahon ilm-fani tarixida o‘chmas iz qoldirgan buyuk muhaddis va mutafakkirdir. U tomonidan ishlab chiqilgan hadislarni tanqidiy tahlil qilish metodologiyasi nafaqat islom ilmlari, balki tarixiy manbashunoslik va ilmiy tadqiqotlar rivojiga ham katta ta’sir ko‘rsatdi. “Sahih al-Buxoriy” asari esa musulmon dunyosining eng muhim ilmiy va ma’naviy manbalaridan biri sifatida o‘z ahamiyatini saqlab kelmoqda.

Imom al-Buxoriyning boy ilmiy merosi bugungi va kelajak avlodlarni ilmga, haqiqatga intilish va ma’naviy kamolot sari chorlovchi bebaho xazinadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Az-Zahabiy. “Siyar A’lam an-Nubalo”. – Bayrut: Muassasat ar-Risala.
2. Ibn Hajar al-Asqaloniy. “Hady as-Sari fi Muqaddimati Fath al-Bari”. – Qohira.
3. Imom al-Buxoriy. “Al-Adab al-Mufrad”. – Bayrut: Dor al-Kutub al-Ilmiyya.
4. Imom al-Buxoriy. “Al-Jome’ as-Sahih”. – Qohira: Dor al-Hadis nashriyoti.
5. Imom al-Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi materiallari.
6. Muhammad Abu Zahra. “Tarix al-Mazahib al-Islomiyya”. – Qohira.
7. O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi. “Imom al-Buxoriy” maqolasi. – Toshkent.
8. Usmonov Q., Sodiqov H. “O‘zbekiston tarixi”. – Toshkent: Sharq nashriyoti.
9. Al-Bukhari, M. I. (2002). “Sahih al-Bukhari”. – Beirut: Dar Ibn Kathir.
10. Al-Khatib al-Baghdadi. (2001). “Tarikh Baghdad”. – Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
11. Az-Zahabi. (1998). “Siyar A'lam al-Nubala”. – Beirut: Muassasat al-Risalah.
12. Brown, J. A. C. (2009). “Hadith: Muhammad's Legacy in the Medieval and Modern World”. – Oxford University Press.
13. Ibn Hajar al-Asqalani. (2001). “Hady al-Sari Muqaddimat Fath al-Bari”. – Cairo: Dar al-Hadith.